

MEDIJPRATĪBA - MŪŽIZGLĪTĪBA MUMS PAŠIEM

Emīls Rotgalvis, LNB BAC medijpratības projektu koordinators

Projekts "Ar viedumu medijpratībā"

MEDIJU UN INFORMĀCIJAS PRATĪBA (MIL)

«...zināšanu, attieksmju, kompetenču un prakšu kopums, kas ļauj efektīvi iegūt, analizēt, kritiski izvērtēt, interpretēt, izmantot, radīt un izplatīt informāciju un mediju saturu ar jau esošiem līdzekļiem radošā, likumiskā un ētiskā veidā.»

- UNESCO (<https://iite.unesco.org/mil/>)

Nevis KAS bet KĀ. Prasme, kuru pilnveidojam mūža garumā.

KĀPĒC TAS IR SVARĪGI? DAŽI PIEMĒRI.

BIBLIOTEKĀRIEM

- Palīdzēt lasītājiem iegūt kvalitatīvu un precīzu informāciju;
- Rīkot informatīvus un izglītojošus pasākumus, konsultācijas;
- Atpazīt nevēlamu literatūru, presi, vietnes;
- Atbildīgi papildināt bibliotēkas krājumu;
- Spēt uzrunāt dažādas auditorijas.

SENIORIEM

- Izvēlēties uzticamus un kvalitatīvus medijus;
- Neuzķerties uz krāpnieciskiem vēstījumiem;
- Būt noteicējiem par patērēto informāciju, nevis paļauties tikai uz citiem;
- Pieņemt pārdomātus lēmumus vēlēšanās;
- Sargāt savu veselību.

KĀ NEUZŅĒRTIES?

- 1** Pārlicinies, kāds ir ziņas vēstījums;
- 2** Pārlicinies par ziņas avotu;
- 3** Izpēti ziņas saturu;
- 4** Veido savu uzticamo avotu sarakstu;
- 5** Neklusē, ja atpazīsti dezinformāciju!

KM kampaņa "Viltus ziņas ir lipīgas"

KO VĒL ATCERĒTIES?

- + Ja informācija pilnībā sakrīt ar jūsu vērtībām, izvērtējiet to divkārt kritiski;
- + Ja informācija rada tūlītēju emocionālu reakciju, svarīgi piebremzēt;
- + Pie apšaubāmas informācijas vienmēr pārdomāt - ko informācijas sniedzējs vēlas no manis iegūt?;
- + Informācijas iegūšanā nepaļauties tikai uz paziņām-autoritātēm;
- + Viedoklis NAV ziņa. Arī cilvēks ar kameru ne vienmēr ir žurnālists.

UKRAINA

Lai kļiedētu savu karavīru bailes no HIMARS raķešu triecieniem, Krievija raida viltus ziņas

Krievija piespriež 380 miljonu dolāru naudassodu tehnoloģiju uzņēmumam "Google"

< NEWS **AMNESTY INTERNATIONAL** August 4, 2022

Ukraine: Ukrainian fighting tactics endanger civilians

- Military bases set up in residential areas including schools and hospitals
- Attacks launched from populated civilian areas

VESELĪBA

Atšķirībā no Covid-19 pērtiķu bakas nav nekas jauns. Jau 1970. gadā Kongo Republikā tās aprakstīja kā slimību, ko izraisa pērtiķu baku vīruss. Iepriekšējos 50 gados Āfrikā, ASV un Eiropā vairākkārt bijuši uzliesmojumi, lai arī ne tik lieli.

Sameloties tikai mazliet? Pavļuts un NVD mulsina sabiedrību par epidurālo anestēziju dzemdībās

Dezinformatori atkārtoti izplata baumas par Mārtiņa Brauna nāves cēloni

VĒLĒŠANAS

Intīmā putinisma blogere

Vēlēšanas 2022

Ko (un kāpēc) mēs darīsim vēlēšanu kampaņas laikā

Pirms četriem gadiem, atspoguļojot priekšvēlēšanu kampaņu, par vadmotīvu izvēlējāmies sakāmvārdus "Neesi aita, vilks apēdīs!" Doma skaidra – netici āršķībām vai solījumiem bez seguma, bet lasi, vērtē, salīdzini vārdus ar darbiem un visu kopā – ar savām vērtībām, lai vēlēšanu dienas izvēlē ātri nenāktos vilties.

Arī pirms šīm vēlēšanām sakāmvārds ir tikpat aktuāls. Kādi paslinki un apvēršies vilki priekšvēlēšanu debatēs taisīsies par tīģeriem, citi lien no vēstures mēslaines un izliekas par Latvijas politikā iepriekš nepabijušiem jēriņiem, citi aizkatojuši uz jauniem bariem. Vecajiem jāvērtē pagātnes darbi, jaunajiem – jauda izpildīt solīto. [Lasi tālāk](#)

PAR KRĀPNIECĪBU

Latvijas kibertelpa skaitļos

Iedzīvotāju paradumi internetā

28%
aptaujāto vismaz 1x
CIETUŠI kiberincidentā
(8% darbavietā & 20% ārpus darba)*

54%
aptaujāto e-pasta kontam
IZVĒLAS nepietiekami drošas paroles
(saulite123, qwerty u.c.)*

15%
aptaujāto **IZMANTO**
atsevišķu norēķinu karti
pirkumiem internetā*

65%
aptaujāto
ATSAKĀS izmantot divu
faktoru autentifikāciju,
ja tiek piedāvata tāda iespēja*

71%
aptaujāto **uzskata, ka NAV** pakļauti
kiberuzbrukuma riskam*

Iedzīvotājiem nodarīto zaudējumu apmērs

Viltus brokeri
(Investīcijas apšaubāmās vietnēs, 5 gadu laikā no 2017-2021)
Uzsākti > 300 kriminālprocesi
Kopējie zaudējumi
> 8 500 000 EUR**

Krāpniecības "DPD Latvija" un "Omniva" vārdā
(Norēķinu karšu datu izkrāpšana,
2 gadu laikā no 2020-2021)
418 cietušie un 323 mēģinājumi
Kopējie zaudējumi
167 022 EUR**

Viltus banku darbinieki
(Telefonkrāpšana, 2021. gada laikā)
Uzsākti > 790 kriminālprocesi
Kopējie zaudējumi
> 6 000 000 EUR**

54%
gadījumos **zaudējumi**
NAV finansiāla rakstura
(nozagts sociālo tīklu konts,
sašifrēts dators u.c.)*

* Saskaņā ar "Norstat Latvija" iedzīvotāju aptaujas rezultātiem 2021.gada decembrī (veikta pēc CERT.LV pasūtījuma)

** Saskaņā ar Valsts policijas apkopoto statistiku

KRĀPNIEKU KOMUNIKĀCIJAS PAZĪMES

- 1** Steigas radīšana;
- 2** Spiediens;
- 3** Ziņkārība;
- 4** Lietišķu un vispārināmu uzrunas formu izmantošana;
- 5** Interese par sensitīvu informāciju;
- 6** E-pasta adrese;
- 7** Valoda.

Informācijas tehnoloģiju drošības incidentu
novēršanas institūcija (CERT.lv)

AKTUĀLĀS SHĒMAS

- ✘ Ziedojumi Ukrainai uz neregistrētām organizācijām;
- ✘ Bankas;
- ✘ Latvijas Pasts, Omniva u.c.
- ✘ Kriptovalūta, investīcijas u.c.

Attēls: Pixabay.com

BIBLIOTĚKU LOMA

RAKSTUROJUMS

- ✓ Seniori - viena no primārajām auditorijām. Priekšrocība darbā ar to.
- ✓ Zinoši darbinieki ar specialitāti informācijas iegūšanā.
- ✓ Pieeja kvalitatīvai literatūrai, internetam, jaunākajiem preses izdevumiem.
- ✓ Apmācību pasākumi, projekti, diskusijas.
- ✓ Kopienų centri.

VEIKSMĪGA PIEEJA (1)

- ✓ Veidot sadarbību ar organizācijām, kurām ikdienā ir tieša saskarsme ar senioriem.
- ✓ Kampanās jādomā, kādas ir konkrētās mērķauditorijas prasmes, intereses un vajadzības. Jādomā gan par senioru uzrunāšanas iespējām klātienē, gan tiešsaistē. Seniori ar īpašām vajadzībām - līdz šim maz sasniegta grupa.
- ✓ Kā veiksmīgs līdzeklis komunikācijā ar senioru auditoriju var kalpot senioru grupas pārstāvju – mērķauditorijas vienaudžu – iekļaušana kampanu plānošanā, tādējādi panākot padziļinātāku mērķauditorijas izpratni un veiksmīgāku tās uzrunāšanu.

VEIKSMĪGA PIEEJA (2)

- ✓ Svarīgi, lai mācību metodēs tiktu izmantota tradicionālo, radošo un iekļaujošo metožu kombinācija.
- ✓ Zināšanu nostiprināšanai jau preventīvi jādomā par atkārtotu mācību organizēšanu
- ✓ Vecāku cilvēku izglītošana nereti tiek saistīta tieši ar tehnoloģiju lietošanu, lai gan, kā norāda pētnieki, uzsvars jāliek uz tādām medijpratības dimensijām kā satura izmantošana, radīšana un izpratne.

RESURSI

RESURSI

- ✓ www.km.gov.lv/lv/medijpratibas-materiali
- ✓ cert.lv/lv/2022/07/kiberlaikapstakli-junijs#Krapsana
- ✓ rebaltica.lv/recheck/
- ✓ www.lnb.lv/lv/aktuali/aktualitates-bibliotekariem
- ✓ seniorummedijpratiba.lv/
- ✓ FB lapa "LNB Bibliotēku attīstības centrs": #MedijpratībaBibliotekāriem

RESURSI

Esi modrs – ziņo, ja Tevi uzrunājis krāpnieks!

[Uz sākumu](#)

[Kā atpazīt krāpnieku?](#)

[Kam ziņot?](#)

Klausies, skaties, ziņo!

Tāds krāpNIEKS vien ir!

Komunikācijas vidē arvien biežāk sastopami **krāpnieki**, kuri ļaunprātīgu motīvu vadīti krāpniecisku zvanu, īsziņu un e-pastu formātā cenšas no iedzīvotājiem izkrāpt **personas datus**, **finanšu datus** un citu **sensitīvu informāciju**. Jo **vērīgāki** un **atsaucīgi** būsīm, jo mazāk iespēju krāpniekiem panākt iecerēto.

Ticamības simulācija

Krāpnieka mērķis ir panākt, lai cilvēks viņam notic, tādēļ sarunu un rakstiskas komunikācijas laikā krāpnieki mēdz uzdoties par dažādu **iestāžu** un **uzņēmumu pārstāvjiem**. Krāpnieki mēdz uzdoties par bankas darbiniekiem, kurjerpakalpojumu sniedzējiem, pasta darbiniekiem, Valsts policijas darbiniekiem un ne tikai.

! Krāpnieki kļūst arvien prasmīgāki un ievieš jaunus krāpniecības paņēmienus

Vienmēr kritiski izvērtē lasīto, dzirdēto, redzēto!

Esi modrs – ziņo, ja Tevi
uzrunājis krāpnieks!

© Endija Pirante, 2022

RESURSI

Kiberlaikapstākļi (JŪNIJS)

2022-07-14

Pieejami kiberlaikapstākļi par 2022. gada jūniju. Kiberlaikapstākļi ir CERT.LV speciālistu apkopots pārskats īsā un pārskatāmā formā par Latvijas kibertelpā svarīgākajiem notikumiem pagājušajā mēnesī. Kiberlaikapstākļi tiek noteikti piecās dažādās kategorijās.

Kiberlaikapstākļos minētās krāpnieciskās saites, ko iesūtījuši iedzīvotāji un identificējusi CERT.LV, operatīvi tiek ievietotas DNS ugunsmūrī <https://dnsmuris.lv>, tādējādi pasargājot no uzbrukuma DNS ugunsmūra lietotājus. DNS ugunsmūris bez maksas ir pieejams ikvienam Latvijas iedzīvotājam un uzņēmumam.

Krāpšana

- **Latvenergo aicina uzmanīties no viltus reklāmām**

Jūnijā sociālo tīklu platformās - Facebook, Instagram un Youtube - turpināja izplatīties krāpnieciskas investīciju reklāmas, kas izmanto Latvenergo logo un atpazīstamu valsts amatpersonu vārdus. Krāpnieku mērķis bija izvilināt iedzīvotāju datus, lai vēlāk ar viņiem sazinātos un izkrāptu naudu. Tika saņemta informācija arī par cietušajiem.

Reklāmas veidotas krievu valodā un kvalitatīvi noformētas - profesionāli ierunāts teksts ar subtitriem, izmantota Latvenergo vizuālā identitāte un pielāgoti videomateriāli.

Vairāk: <https://latvenergo.lv/lv/jaunumi/preses-relizes/relize/latvenergo-aicina-uzmanities-no-viltus-reklamam>

- **Pikšķerēšanas e-pasti Latvijas Pasts vārdā**

Krāpnieki jūnijā iedzīvotājus pārsteidza ar jauniem pikšķerēšanas e-pastiem Latvijas Pasts vārdā, aicinot apmaksāt aizturēta sūtījuma piegādi vai segt atmuitošanas izmaksas. Krāpnieku mērķis bija izgūt lietotāju norēķinu karšu datus. CERT.LV aicināja iedzīvotājus būt modriem un neuzķerties!

Vairāk:

<https://www.facebook.com/certlv/posts/pfbid0aPAWfjb7DNBJHfaquVa7xoMaU6JVHXq4VFLKbSY1tb2WAyn256mHHf1mceACTUI>

BŪSIM MEDIJPRATĪGI UN VIEDI!

Emīls Rotgalvis, LNB BAC medijpratības projektu koordinators

emils.rotgalvis@lnb.lv